

Наталія Вітвіцька
м. Чернівці

Науковий керівник: к.ф.н., доц. Гнатковська О.М.

АВТОРСЬКА РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ ПЕРСОНАЖІВ У ХУДОЖНЬОМУ ДИСКУРСІ ПСИХОЛОГІЧНОГО ТРИЛЕРА: ГЕНДЕРНИЙ АСПЕКТ

Анотація. Статтю присвячено дослідженню лінгвального аспекту авторської репрезентації чоловічого та жіночого персонажів у художньому дискурсі психологічного трилера. Предметом дослідження виступає встановлення відмінностей авторської репрезентації персонажів, навколо яких розгортається художній дискурс, у гендерному аспекті. Було проведено детальний аналіз лінгвальних засобів (лексичних, граматичних та стилістичних), які використовувались у характеристиці чоловічих та жіночих персонажів.

Ключові слова: авторська репрезентація, гендер, персонаж, лінгвальний засіб, художній дискурс.

Summary. The article aims at discovering linguistic peculiarities of the author's representation of male and female characters in fiction discourse of a psychological thriller. The subject of the research pertains to ascertaining the differences of the author's representation of characters as the center of fiction discourse in gender aspect. Characterization in fiction encompasses different language means applied by the author. A thorough analysis of these language means grants us the opportunity to better understand a work of fiction at its structural level and allows us to gain insight into the principles of its creation. The psychological thriller was chosen as the material of the study being a new genre of literature and thus not well-studied. The data for our research was obtained with the help of the method of continuous selection. We managed to draw up a sample of different lexical, grammatical, and stylistic means used to depict male and female characters. Thereupon, to indicate the ratio of different linguistic phenomena and prevailing features of character depiction on each

language level, a quantitative method was implemented. Subsequently, a descriptive-empirical method was applied to delineate formal characteristic features of character portrayal and draw a comparison between the author's representation of male and female characters so as to comprehend how the author constructs various images with the help of different language means on different levels.

Key words: *author's representation, character, fiction discourse, gender, language means.*

Дослідження дискурсу є одним із найбільш складних аспектів у дослідженні мови, оскільки немає чіткого визначення терміну «дискурс» та його меж. Поняття дискурсу було введене у ХХ столітті американським мовознавцем З. Харрісом у статті, яка присвячена дослідженню мови реклами [3, с. 120].

Поступово збільшувалась увага науковців до дослідження дискурсу в різних сферах науки (філософії, семіотики, літературознавства, теорії комунікації тощо) і формувались різні підходи до визначення цього терміну. Так це поняття розглядалось такими зарубіжними науковцями як В. Кох, Е. Беневіст, А. Греймас, П.Серіо, Ж. Курте, Ч. Філлмор, Т. ван Дейк, а також вітчизняними дослідниками: Н. Артюнова, В. Костомаров, Н. Бурвіков, М. Димарський. тощо [7, с. 1]. Кожен науковець по різному трактував дискурс, звертаючи увагу на його різні властивості. До прикладу, Т. ван Дейк розглядав дискурс як «комунікативну дію, яка здійснюється між мовцем і слухачем під час комунікативного процесу» [8, с. 16]; науковець Артюнова наголошувала, що дискурс – це «зв'язний текст у сукупності з екстралінгвістичними, соціокультурними, прагматичними, психологічними факторами; це мовлення, занурене у життя» [1, с. 356].

Спираючись на різні критерії мовознавці розробили різні типології дискурсу. Особливий інтерес викликає типологія розроблена українськими лінгвістами І. Шевченко та О. Морозовою, яка врахує різноманітні критерії для виділення типів та підтипів дискурсу. Відповідно до критерію формальності та змістовності у функціонально-стильовому аспекті вони виділяють художній, публіцистичний, науковий, офіційний та неофіційний дискурси [3, с. 122].

Поняття художнього дискурсу є також доволі неоднозначним. У різні часи його трактували як «один із різновидів повсякденного спілкування, який втілюється у формі розгорнутого, насиченого сенсом полілогу між автором, читачем та текстом та проявляється у взаємодії авторських інтенцій, складного комплексу можливих реакцій читача та тексту» [6, с. 165]. Крім того, «художній дискурс трактується як соціокультурна взаємодія між письменником та читачем, яка охоплює культурні, естетичні, соціальні цінності, енциклопедичні знання, знання про світ, систему цінностей та вірувань і є спробою змінити духовний світ людини та викликати певну емоційну реакцію» [2, с. 7].

Варто звернути нашу увагу і на характерні риси художнього дискурсу, серед яких виокремлюють: 1) поліморфність: здатність поєднувати в собі різні типи дискурсу, проте необов'язковість дотримуватись достовірності; 2) антропоцентричність: людина виступає як центр художнього дискурсу, маючи вплив на його побудову та створюючи єдність тексту; 3) зорієнтованість на форму: художній дискурс повинен включати в себе певну кількість художніх засобів; 4) спрямованість: художній текст як продукт дискурсу відображає світобачення автора і репрезентує його намір [5, с. 178].

Спираючись на другу ознаку зазначену вище, подають визначення терміну “авторська репрезентація” у межах художнього дискурсу. Так як персонаж є ядром художнього дискурсу, то дані про особу героя ми знаходимо в словах автора, а також в мовленні самого персонажа та інших персонажів, які контактують з ними, що разом становить авторську репрезентацію персонажа [9, с. 164].

Як ми уже зазначили, художній дискурс розглядається багатьма науковцями як засіб комунікації між автором та читачем. Художній текст як продукт художнього дискурсу включає у себе різні лінгвальні (мовні) одиниці, які допомагають донести задум автора до читача, особливо у випадку репрезентації головних героїв. Мовні засоби застосовуються автором на різних рівнях організації тексту: лексичному, граматичному та стилістичному. Лексичний рівень надає твору прямого та переносного значення, граматичний дозволяє зануритись у структуру тексту та побачити, як автор буде зв'язки між різними частинами тексту, стилістичний рівень,

будучи одним із найекспресивніших наповнює образ персонажа новими характеристиками та акцентує увагу читача на певних особливостях характеру [4, с. 27].

Мета дослідження – порівняти лінгвальні особливості авторської репрезентації чоловічого та жіночого персонажа у художньому дискурсі. Встановлення спільних та відмінних рис авторської репрезентації у гендерному аспекті здійснено на матеріалі роману *I Follow You* Пітера Джеймса (опублікованого у кінці 2020 року), який належить до жанру психологічного трилера. Вибір матеріалу обумовлено тим фактом, що цей жанр малодосліджений, а також дозволяє глибше зануритись у психологію персонажа та прослідкувати особливості його змалювання. Шляхом суцільної вибірки для аналізу лінгвальних особливостей авторської репрезентації чоловічого та жіночого персонажів було виокремлено 2320 лексичних одиниць (1274 для чоловічого персонажа і 1046 для жіночого), 143 речення (73 для чоловічого і 70 для жіночого) і 66 стилістичних засобів (30 для чоловічого персонажа, 36 для жіночого).

Як уже згадувалось вище, лексичний рівень допомагає автору створити образ персонажа, наповнити його. Для виділення лексичних особливостей авторської репрезентації ми поділили лексику на літературну, розмовну та нейтральну, скориставшись стилістичним критерієм [10, с. 70]. Використавши кількісно порівняльний аналіз, встановили, що в репрезентації обох персонажів переважає нейтральна лексика: 96,1% у чоловічого персонажа і 97 % у жіночого (див. табл. 1).

Таблиця 1

Розподіл лексики у репрезентації персонажів

Категорія лексики	Кількість вживань у репрезентації чоловіка	Кількість вживань у репрезентації жінки	Разом
Нейтральна	1124	1015	2139
Розмовна	46	31	77
Літературна	4	0	4
Разом	1274	1046	2320

Цей факт пояснюємо тим, що до нейтральної лексики належать усі слова, які стосуються людини та її діяльності (риса характеру, емоції та почуття, зовнішність, інструменти тощо). Варто звернути увагу на те, що автор не вживає літературну лексику у характеристиці жіночого персонажа. Також, якщо взяти до уваги розмовну лексику, то у репрезентації чоловічого персонажа автор використовує 7 ідіоматичних фраз («*come to blows*», «*on a real high*», «*fly off in rages*», «*work round the clock*», «*at the top his game*», «*keep an eye on, port of cal*» [12]), коли у змалюванні жіночого персонажа використано лише 3 («*rusty*», «*dog-tired*», «*as tight as violin wings*» [12]). Це можна пояснити тим, що у романі автор протиставляє чоловічий персонаж жіночому, роблячи чоловічий персонаж більш комплексним і складним, а жіночий персонаж більш наївним і простим, адже у романі чоловік – маніяк, а жінка – жертва.

Багато уваги приділено дослідженню антонімії та синонімії як складових лексичного аспекту авторської репрезентації персонажів. За допомогою синонімів автору вдається звернути увагу читача на особливості персонажів. До прикладу, автор неодноразово наголошує на тому, що головний чоловічий персонаж, Маркус, “помішаний” на часі, і щоб яскравіше змалювати це, він використовує такі синоніми як «*punctual*», «*punctilious*» та «*meticulous*» [12]. Жертва завжди приваблює маніяка своєю красою та вразливістю, тому у змалюванні головного жіночого персонажа, Джорджини, автор використовує синоніми «*beautiful*» і «*alluring*» [12]; «*sensuous*», «*receptive*», і «*vulnerable*» [12].

Стосовно антонімів, то їх автор вводить, щоб акцентувати увагу читача на неоднозначному характері Маркуса («*arrogant*» але «*brilliant*» [12], «*quirky*» але «*good*» [12], «*charming*» але «*frightening*» [12]) та силі духу Джорджини («*scared*» але «*confident*» [12]).

Як зазначалося, граматичний рівень слугує певним скелетом для твору, тому що він формує структуру та будує логічні зв'язки у творі. Аналіз граматики поділяють на аналіз морфології (різних частин мови) та синтаксису (речень). Звернемо нашу увагу на дослідження синтаксису. Класифікуючи речення за структурою ми помітили, що у репрезентації чоловічого персонажа переважають

прості речення (51%) так само як і у мовленні жіночого персонажа (66%) (див. табл. 2). Проте бачимо, що відсоток простих речень значно більший у репрезентації жіночого персонажа. Це доводить, що жіночий персонаж представляється спрощеним для сприйняття у порівнянні із чоловічим персонажем.

Таблиця 2

Розподіл речень за структурою

Тип речення	Кількість вживань у репрезентації чоловіка	Кількість вживань у репрезентації жінки	Разом
Прості	37	46	145
Складносурядні	14	3	17
Складнопідрядні	15	13	28
Змішані	7	8	15
Разом	73	70	143

Більш експресивним, а отже цікавим для дослідження, є стилістичний рівень. Він є доволі складним, адже вміщує у собі декілька підрівнів. Для аналізу авторської репрезентації персонажів взято до уваги класифікацію, згідно з якою стилістичні засоби поділяються на три великі класи: фонетичні стилістичні засоби, лексичні стилістичні засоби і граматичні стилістичні засоби [10, с. 26]. Що стосується фонетичних стилістичних засобів, то вони не представляють великого інтересу, так як вони більш характерні для поетичних творів. Цікавішими для дослідження є граматичні та лексичні стилістичні засоби.

Стосовно чоловічого персонажа, то автор використовує наступні стилістичні прийоми:

- 1) гіперболу, щоб підкреслити помішаність героя на часі («*to him timing was a matter of life and death*» [12]) та чистоти («*obsessively tidy*»);
- 2) порівняння, щоб розкрити справжню природу персонажа («*He loved the parents treating him like a god*» [12]);
- 3) парцеляцію, щоб показати впертість («*He forced himself to keep going. And keep going*» [12]) та дратівливість («*Marcus was unsettled. And hard*». [12]);

- 4) відокремлення, щоб зацентувати увагу на самозакоханості («*Then his behaviour started getting more and more frightening – he was a complete narcissist*» [12]) та високому рівні інтелекту («*But they put up with it because he was good –in truth, more than just good, brilliant*»);
- 5) інверсію для демонстрації жаги до перемоги («*No way was he going to let other runners see him flagging*»).

У змалюванні жіночого персонажа автор використовує:

- 1) алюзію на леді Макбет, щоб наголосити на звабливості Джорджини;
- 2) порівняння, щоб навіяти тривожний стан головної героїні («*Her nerves were as tight as violin strings*»);
- 3) відокремлення, щоб сформувати уявлення читача про професійну діяльність персонажа («*She managed to get accepted as a Jersey resident and was making a life here, building a new career as a personal trainer*» [12]) та підкреслити самотність («*The first was that her father, her only close relative in England, died suddenly from a heart attack, aged just sixty-five*» [12]);
- 4) парцеляцію, щоб продемонструвати внутрішній стан головної героїні у важкі часи («*She fell silent. Feeling very vulnerable. More vulnerable than she could ever remember*»[12]);
- 5) інверсію, щоб привернути увагу до деяких фактів біографії («*A few years back, she'd done a kick-boxing course and really enjoyed it*» [12]).

Підсумовуючи усе вищесказане, констатуємо, що авторові вдається майстерно промалювати образи персонажів на усіх мовних рівнях. На лексичному рівні автор створює опозицію складний персонаж (Маркус) і простий персонаж (Джорджина) та надалі дотримується цього протиставлення на граматичному рівні, ускладнюючи чоловічий образ складними за будовою реченнями. Стилiстичний рівень слугує для підсилення авторської репрезентації чоловічого та жіночого персонажів та надання їм нових характеристик.

Перспективою подальших досліджень авторської репрезентації персонажів є аналіз лінгвальних особливостей відображення персонажів різної статі в інших жанрах художньої літератури.

Література:

1. Арутюнова Н. Д. Фактор адресата. Изв. АН СССР. Сер. Лит. и яз, 1981. С. 356-357.
2. Гафарова А.С. Художественный текст vs Художественный дискурс. Доклад для Международной Интернет-конференции «Диалог языков и культур: лингвистические и лингводидактические аспекты». 2011. 1 апреля.15 мая. URL: <http://rgf.tversu.ru/node/486> (дата звернення 10.06.2021)
3. Ковальська Н. Питання типології дискурсу. Науковий вісник Херсонського державного університету. Сер. Лінгвістика. 2014. Вип. 21. С. 120-123
4. Лінгвістичний аналіз тексту / Алексеєнко Н.М., Бутко Л.В., Сізова К.Л., Шабуніна В.В. Кременчук : КрНУ ім. Михайла Остроградського, 2019. 241 с.
5. Одинцов В.В. Стилистика текста. Москва : Наука, 1980. 263 с.
6. Олизько Н.С. Художественный дискурс как полилог автора, читателя и текста. Вестник Челябин. гос. ун-та. 2011. No 33(248). С. 164–166
7. Приблуда Л. До проблеми визначення статусу художнього дискурсу. Теоретична і дидактична філологія. 2013. Вип. 16. С. 295-301. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tidf_2013_16_35 (дата звернення 11.06.2021)
8. Філоненко С. О. Масова література в Україні: дискурс / гендер / жанр : монографія. Донецьк : ЛАНДОН–XXI, 2011. – 432 с
9. Фінько А. Репрезентація мовної особистості в англomовному художньому дискурсі. Природничі та гуманітарні науки. Актуальні питання: збірник тез II Міжн. студентської наук.-техн. конф. 25-26 квітня 2019 р. Тернопіль: ТНТУ ім. І.Пуллюя, 2019. С. 164 – 165
10. Galperin I.R. Stylistics. Moscow: Higher School, 1977. 332 p.
11. James P. I Follow You. New York: Macmillan, 2020. URL: <file:///C:/Users/Buska2/Desktop/I%20Follow%20You%20by%20Peter%20James.pdf> (дата звернення 11.06.2021)